

М.К. Галабурда, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Однією з найгостріших проблем вітчизняної економічної науки є формалізація норм методології дослідження, деструктуризація та вульгаризація предметної проблематики економічної науки. Це формує стійкі стереотипи та штампи, які не релевантні до поточної практики господарювання, а отже не здатні пояснити ключові закономірності. Здійснено спробу пояснити процеси філіації фундаментальних методологічних основ та обмежень сучасної економічної теорії.

Ключові слова: економічна наука, предмет економічної науки, методологія економіки.

Економічна наука – сфера людської діяльності, що направлена на розробку та теоретичну систематизацію знань про економічну реальність, входить до складу суспільних наук. Спрямована на опис, пояснення, прогнозування процесів і явищ реальної економічної дійсності та на розробку способів управління процесами економічної взаємодії. Предметом економічної науки виступають закономірності суспільної взаємодії з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання вироблених благ. Зародження економічної науки проходило з IV ст. до н.е. в структурі філософії моралі, як самостійна галузь наукового пізнання отримала розвиток у XVIII ст. і поступово набула статусу важливого соціального інституту, який поширює вплив на всі сфери діяльності суспільства і його культуру.

Методологічне визначення місця і ролі економіки в системі наук формується на основі аналізу предмету економічних досліджень. Економіка в системі наук є сферою пізнання суспільних відносин, які пов'язані із створенням та примноженням суспільного багатства. Специфіка сфери функціонування суб'єктивних фактів, які визначають предмет економічної науки та спосіб формулювання задач дослідження детермінують вибір відповідної методологічної позиції наукового аналізу. Так, методи аналізу внутрішньо властивих функцій багатства зумовлені необхідністю визначення системи оцінних параметрів всієї сукупності наявних благ. Метою дослідження джерел примноження суспільного багатства є пояснення вибору оптимальних способів підпорядкування властивостей матеріальних і нематеріальних благ функціональним цілям індивідів. Аналіз закономірностей розподілу суспільного багатства включає опис і пояснення соціальних принципів економічної взаємодії індивідів в суспільстві. З іншого боку, неоднорідність в часі економічної системи як об'єкта дослідження обумовлює використання методів, направлених на пошук довгострокових та відносно постійних

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

тенденцій в системі змінних детермінант та розробку концептуальних теорій стосовно визначення впливу їх коливань. Специфіка обраних фактів суспільної взаємодії, визначає предмет економічних досліджень і формує концептуальну уяву стосовно цілей, методів та інструментів їх пізнання.

Історичний процес розвитку економічної науки проходив складним шляхом формулювання предмету, вибору структури та логіки організації, інструментів та методів дослідження, відбору та філіації наукових гіпотез теорем і лем. На етапі свого зародження економіка входила до складу філософії моралі, її предметом виступали морально-етичні норми ведення господарства, які дозволяли узгодити поведінку суб'єктів господарювання із суспільними інтересами. Давньогрецькі мислителі Ксенофонт, Арістотель, Платон та інші акцентували увагу своїх досліджень на проблемах лихварства, поводження із рабами тощо, середньовічні схоласти Ф.Аквінський, В. Оккам та ін. здійснювали пошук принципів узгодження економічних відносин із християнською етикою.

Формування політичної економії як окремого розділу пізнання у сфері науки, мистецтва, моралі, предметна проблематика якого охоплювала внутрішньо властиві функції багатства, джерела його примноження та справедливості його розподілу в суспільстві вважається найважливішим етапом становлення економічної науки. Виокремлення економічної науки із складу філософії та її формування як самостійного розділу наукового пізнання більшість методологів пов'язують із виходом у світ роботи А. Сміта "Дослідження природи та причин багатства націй" (1776р), в якій для дослідження економічних процесів використано методи аналізу І. Ньютона. Сприйняття економічної системи А. Смітом, Д. Рікардо, Ж-Б. Сеєм, Дж. С. Мілем та їх послідовниками можна порівняти із об'єктами дослідження теорії механіки того часу, що за відсутності чіткого розмежування фактів, пов'язаних із суспільним багатством, обумовили пошук універсальних об'єктивних економічних законів.

Подальший розвиток економічної науки супроводжувався процесами диференціації предметної проблематики, посилення міждисциплінарних зв'язків та інтеграції загальнонаукових методологічних принципів. В процесі дослідження індустріального суспільства необхідною умовою був пошук всієї різноманітності прояву факторів, що утворюють певний складний феномен та відповідне використання логічних процедур для простеження взаємозв'язків між ними. Використання принципів верифікаціонізму поряд із чітким розмежуванням економічних фактів реальної дійсності дозволило остаточно визначити місце економічної науки в системі суспільних наук та поділити її на три складових – чисту, прикладну та соціальну економіку.

Аналітична увага неокласиків (Л. Вальраса, В. Парето, А. Маршала та ін.) була сфокусована на дослідженні суб'єктивних законів обміну - формуванні цінності блага як внутрішньо властивої функції суспільного багатства. Завдання, яке ставили перед собою неокласики, полягало у пошуку одноманітних функціональних залежностей в поведінкових характеристиках

індивідів стосовно обміну наявних благ, на основі яких можна було б виділити елементарні закономірності їх взаємодії в суспільстві. Такий підхід дав змогу вирішити ряд найважливіших, найсуперечливіших, і найменш ясних, проблем прикладного та соціального розділів економічної теорії. Так, досягнення синтезу Ньютонових методів максимізації у Курно та системи рівнянь загальної рівноваги Вальраса, обумовило виведення строгих доведень таких дискусійних проблем в економічній теорії, як функції попиту, ординальної корисності тощо.

Фундаментальні дослідження неокласиків надали поштовх для розвитку прикладних досліджень економічної теорії в роботах їх послідовників та кейнсіанців. За своєю суттю прикладна економічна теорія спрямована на дослідження джерел і визначення найефективніших способів примноження суспільного багатства. Розширення сфери економічного аналізу до системи прийняття раціональних рішень, потребувало змін методологічного апарату. З цього моменту, на думку Дж. М. Кейнса, економічна теорія стає певним напрямком мислення, відгалуженням системної логіки, які за допомогою використання своїх аксіом і максимум утворюють модель економічної системи суспільства. В рамках моделювання виокремлюються довгострокові, відносно постійні тенденції задля розробки способів логічного міркування стосовно змінних факторів та їх коливань, що в кінцевому випадку формує концептуальну уяву стосовно конкретного впливу останніх.

Розвиток соціального розділу економічної науки бере свій початок від теоретичних досліджень адептів німецької історичної школи. Визначення господарства як частини соціального життя суспільства, а людини як соціокультурної істоти, що орієнтована на суспільні цінності можна прослідкувати як в роботах представників історичної школи (Ф. Ліст, Б. Гільдебранд, К. Кніс, Г. Шмоллер, К. Бюхер, Луйо Brentano та ін.), так і в роботах представників інституціональних напрямків економічної думки (Т. Веблен, Г. Мюрдаль, Дж. Гелбрейт та ін.).

Логічна структура інституціоналізму ґрунтується на поєднанні констатації фактів, низькорівневих узагальнень, високорівневих теоретичних обґрунтувань та ціннісних суджень, за допомогою імпліцитних переконань та ретроспекції. Відмова від абстрактного сприйняття будь-якої із складових економічної системи обумовлює найбільшу релевантність висунутих гіпотез до реалій досліджуваної проблеми. Відсутність універсальних методів аналізу обумовила розгалуження інституціональних течій на еволюціонізм, новий інституціоналізм, інституціоналізм – регуляціонізм, неоінституціоналізм та ін.

Основною тенденцією розвитку сучасної економічної науки є посилення впливу міждисциплінарних підходів, що обумовлено загальнонауковими процесами інтеграції природничих, технічних, гуманітарних та суспільних наук. Такі тенденції обумовлені комплексним характером проблем, поставлених перед суспільством, що з огляду на структуру задач системи наукового пізнання, в основі якої лежать опис, пояснення, прогнозування процесів і явищ реальної економічної дійсності та розробка способів

управління процесами економічної взаємодії, дозволяє провести структурування складових елементів сучасної економічної науки.

Предмет економічної науки складає унікальну історичну послідовність взаємопов'язаних фактів реальної економічної дійсності, що обумовлює необхідність їх опису і систематизації в рамках економічної історії. Історичний аналіз відкриває широкі можливості у сфері пізнання взаємозв'язків між суто економічними та неекономічними фактами суспільного життя, що дозволяє сформулювати адекватну структуру міждисциплінарних методів їх дослідження. Однак, крім стимулюючого, функція історії в структурі фундаментальних складових економічної науки носить і обмежувальний характер. Основні обмеження формуються внаслідок історичної об'єктивності фактів економічної дійсності, які мали місце в минулому та, що не менш важливо, адекватності інтерпретації основних висновків відносно цих фактів через розкриття логічної структури використовуваного інструментарію.

Таким чином, можна прослідкувати обмеження предмету економічної науки, яке обумовлене історичною об'єктивністю описаних фактів економічних реалій. Результати, отримані в процесі опису економічної історії потребують подальшої статистичної систематизації. Так само, як і у випадку із економічною історією, економічна статистика має досить жорсткі обмеження, які обумовлені принципами побудови статистичних даних, їх епістемологією. До основних функцій економічної статистики слід віднести визначення закономірностей в системі історично описаних фактів, та постановку проблем, які підлягають поясненню в рамках економічної теорії.

Пояснення стійких поведінкових закономірностей в структурі економічного вибору суспільства є основною функцією економічної теорії, як такої форми наукового знання, яка формує цілісну уяву про стійкі закономірності та істотні зв'язки між економічними реаліями на мікро-, макро- та міжнародному рівнях. Вся вищеописана сукупність цілей, методів та інструментів історичних, статистичних та теоретичних досліджень формує економічну науку як окремий розділ суспільної науки.

Список використаної літератури

1. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии. – М.: Изограф, 2000.
2. The Collected Writings of John Maynard Keynes. London. Macmillan. 1973.
3. Кун. Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975. – 281 с.
4. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. – М.: Медиум, 1995. – 301 с.
5. Эрроу К. Неполное знание и экономический анализ // Истоки. Вып. 4. М., 2000.
6. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. М., 1986.
7. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки. // THESIS, 1994, вып. 4. – С. 20–52.

ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ХХІ СТ.

8. Хаусман Д. Экономическая методология в двух словах // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 2, 3.
9. Поппер К. Логика и рост научного знания. Избранные работы. – М.: Прогресс, 1983.
10. Робинс Л. Предмет экономической науки // THESIS, 1993, вып. 1, с. 10–23.
11. Самуэльсон П. Основания экономического анализа. СПб.: Экономическая школа, 2002.